

УДК 340+37.035.4+(316.3)

В.Г. ВОРОПАЄВА (кандидат філософських наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних наук)

Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету, Кіровоград

E-mail: kafedra09@i.ua

ОНТОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КУЛЬТУРИ ЯК НАЙВИЩОЇ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКОЇ ЦІННОСТІ БУТТЯ

В статті дається аналіз онтологічних засад культури як найвищої цінності буття; відмічається, що культура – це історично певний рівень розвитку суспільства і людини, що виражається в типах і формах організації життя і діяльності людей, а також створених ними матеріальних і духовних цінностей; розкривається сутність глобальних культурних трансформацій, які поставлені на службу суб'єктивній економічній глобалізації; виокремлюються три найбільш стійких і самих розповсюджених типів політичної культури: конформістський; партикулярний; громадянський; як загальноцивілізаційний фактор і транскультурний феномен виокремлюється свобода, яка є соціальним архетипом і колективним несвідомим, націленим на самостановлення людини як цілісної істоти.

Ключові слова: онтологія, культура, політична культура, загальноцивілізаційний феномен, транскультурний феномен, свобода, самостановлення особистості, цілісність людини

Вступ

Від грец. *ontos* - буття і *logos* - вчення, слово; англ. *Ontology*; фр. *Ontology* - вчення про буття, фундаментальні принципи, найбільш загальні категорії і визначення сутнісного; вихідна категорія аналізу світу, в якій фіксується переконання про існування оточуючого світу самої людини з її свідомістю. Існує багато різноманітних значень і відтінків онтології: як начало всього сущого; реальність, в якій існує людина; структура нашого знання про світ; картина світу, модель реального світу; спосіб індивідуального буття людини; вчення про граничні принципи і категорії буття. Саме онтологія як наука (метод, принцип) буття в його цілісності і універсальності визначає його форми, фундаментальні принципи улаштування всього сущого; ототожнюється з метафізикою, яка включає як природне буття, так і соціальне буття і буття людини. Це свідчить аналіз, буття може бути матеріальним і ідеальним, включаючи „першу” і „другу” природу, об'єктивний і суб'єктивний дух. Буття - інваріантне, порівнюється з такими категоріями, як реальність, дійсність, існування; інтегральна характеристика світу в його цілісності; сукупність всезагальних визначень буття, які зумовлюють положення людини в світі, її відношення до оточуючого середовища. Онтологія залежить від історичних і культурних вимірів, частково співпадає з поняттям універсуму, космосу, природи, життя, Всесвіту [1].

Мета статті: сформулювати парадигму культури як загально

цивілізаційного і трансісторичного феномена, що формується в умовах глобальної трансформації людства та сформувані її понятійно-категоріальний апарат.

Обговорення проблеми

Буття як єдине ціле вказує на зв'язок, порядок чи ієрархію різноманітних видів, процесів, подій, що відбуваються; розглядається в контексті преривності і неперервності, сутності і різноманітності, пов'язане з субстанційними основами буття, з самим процесом протікання подій. Сутність буття у вічному становленні єдності буття і небуття, це не світ, що включає природу, світ, а і людину. Буття - це чисте існування, причина самого себе, воно самодостатнє, ні до чого не зводиться і ні з чого не виводиться. В контексті логіко-гносеологічного і онтологічного поєднання двох протилежних понять - об'єктивного і суб'єктивного - вводиться поняття "мезореальності", яке допомагає виявити як об'єктивність, так і чисту суб'єктивність. Мезореальність трансцендує фрагменти об'єктивної реальності, яка виявляє онтологічні умови свого існування, і суб'єктивну реальність, яка продукує умови існування особистості. Буття - це все, що реально існує, це матеріальні явища, соціальні процеси, творчі акти, які відбуваються у свідомості людини.

Сутність буття отримує в філософській літературі багато характеристик: "буття - в - собі", "буття - для - себе", "поза-собою - направлене - буття", "буття - в - другому", "буття-для-інших ". Розгорнуту концепцію онтології вперше створили німецькі філософи М.Гайдеггер "Буття і час", де був розроблений проект вчення про буття; К.Ясперс, що запропонував вчення про буття, та Ж.-П. Сартр, який створив оновлену концепцію про буття в доробку "Буття і ніщо"; Е.Гуссерль - некласичний варіант онтології; проблеми буття розробляли засновник релігійної (католицької) антропології М. Шелер; "критичної онтології" - Н.Гартман, М.Мерло-Понті.

Філософи розглядали буття як гранично широке поняття про світ і в той же час вважали буття незалежним від людини; сучасні - розглядають людину як світ особливого буття, а світ - крізь призму людської свідомості. І.Кант відмічав, що самий світ існує незалежно від свідомості, але оскільки світ, предмети і процеси світу пов'язані з людиною, то результати його усвідомлення невіддільні від людини. Центром антропологічних напрямків ХХ ст. є саме онтологія, духовно не ізольована свідомість людини, а духовне (свідоме і не свідоме) взяте в нерозривній єдності з людським буттям. Цей новий сенс і вкладається в традиційне поняття Dasein - (наявне буття, тут-буття). В контексті феноменології, екзистенціалізму, персоналізму буття тлумачиться не як шлях від sein- буття взагалі, як це було в класичній онтології, а обирається зворотний шлях - від людського Dasein до світу, який вий бачиться людині і вибудовується навколо нього. Такий підхід вважається не тільки реалістичним, а й гуманістичним, в центр якого ставиться людина, її свідомість, активність, умови самореалізації. Згідно з М.Гайдеггером, Dasein тлумачиться як особливе людське буття, особливість якого в тому,

Воропаєва В.Г., 2013

що воно здатне "запитувати" про самого себе і буття взагалі. Ось чому буття - екзистенція - фундамент, на якому повинна будуватись і доповнюють буття як таке, що тісно пов'язане з поняттями "матерія" і "свідомість". Буття людини - це продовження буття природи, не випадково воно включає ряд форм буття речей і станів: буття суспільства, буття людини, буття духовності (наука, культура, політика, право). Через категорію "буття" світ уявляється як дійсність, через єдність природи і людини, матеріального і духовного, об'єктивного і суб'єктивного. Найважливішими формами буття є простір, час, рух, які діалектично пов'язані. Фундаментальні визначення простору і часу виявляються визначальними формами перетворення дійсності, спілкування і діяльності, формами відтворення і оновлення буття і життєдіяльності людей, які складають основу для нормативної регуляції людської взаємодії, що зумовлює ритм пізнавальної і праксіологічної діяльності, утримує в собі важливе когнітивно-теоретичне і соціально-ціннісне навантаження [2].

Культура – це історично певний рівень розвитку суспільства і людини, що виражається в типах і формах організації життя і діяльності людей, а також створених ними матеріальних і духовних цінностей. У вузькому смислі термін “культура” відноситься до сфери духовного життя людей, є специфічною характеристикою суспільства і відтворює суб'єктивні людські сили і здібності, що реалізуються в діяльності, знаннях і вміннях, рівень інтелектуального, естетичного і морального розвитку, світогляд, способи і форми взаємного спілкування людей в межах колективу, суспільства і на міжособистісному рівні культура суспільства спирається на власні цивілізаційні духовно-моральні – цінності, збагачується за рахунок взаємовпливу світових культур і піддається трансформації під впливом панівної ідеології в суспільстві і ідеологічної агресії ззовні. Сьогодні культура стає ключовою проблемою, органічною складовою процесу глобалізації. Глобалізований простір безперервно розширюється і являє собою конгломерат із різними, спеціалізованими центрами. Такими центрами, наприклад, являються: релігійні центри – Ватикан (католицизм); Мекка (ісламський світ); США (наука, технологія, масова культура). Культурна глобалізація розвивається по наступним напрямкам: 1) гібридизація цивілізаційних культурних цінностей на основі рівноправного діалогу взаємного впливу, формування культурної однорідності; 2) сценарій “культурної звалки” розповсюдження культури вестерну низької якості. Наступ на місцеві культурні цінності приводить до посилення культурного антиглобалізму. Сутність глобальних культурних трансформацій заключається в тому, що сьогодні культурна агресія поставлена на службу суб'єктивної економічної глобалізації. До сих пір культури були дуалістичними. Культура як явище включала два начала: матеріальне і духовне. Першим кроком одностороннього світу стала денатурація позаекономічних цінностей: розгром цінностей минулого; розгром національних святинь; приватизація національного культурного потенціалу владними елітами [3].

Онтологічні засади культури як найвищої загальнолюдської цінності буття

Мета глобалізації культури заключається у формуванні “економічної людини”, “громадянина світу” замість духовної особистості і патріота своєї батьківщини. Прагматизація, економічність сучасного світу стали причиною втрати суспільством високих людських начал; людина з позицій суб’єктивного глобалізму розглядається як фактор виробництва, і все, що суперечить цьому інтересу, повинно бути усунено: національна, цивілізаційна ідентичність, протидія руйнуванню національного суверенітету; пограбування національних ресурсів. Ідейне кредо нового суспільства – це розвінчання культурної спадщини минулого. В суспільстві, заснованому на постулатах біхевіоризму, люди діють не колективістськи, а егоїстично, не в раціональному середовищі, а керуються сформованими стереотипами, на рівні підсвідомості. Для досягнення цілей культурної агресії глобалізатори використовують різноманітні методи: використання національної еліти як агента впливу на духовну сферу суспільства; насаджування образу життя, заснованого на абсолютизованих відносинах обміну, руйнування і підміна цивілізованих цінностей; розкріпачення чуттєвості; маніпулювання свідомістю мас; економізація культурного середовища.

В контексті слов’янської культури спостерігається самоутвердження еліти на запереченні досягнень переваг власної історії, власних національних традицій і на пропаганді західних цінностей. «Брутальна чуттєвість» формується по таким напрямкам: демонтаж раціональних начал на користь сліпої чуттєвості, ліквідація великого національного і цивілізаційного простору (розрушення багатонаціональних держав, розпалювання міжнаціональних конфліктів, протиставлення соціального і національного);

ліквідація первинних ціннісних ієрархій, пов’язаних із слугуванням вищому; готовність до жертвування, що відповідає моральній мобілізації; ліквідація майбутнього на користь самодостатнього теперішнього, принесення в жертву культа чуттєвих задоволень стратегічних інтересів людини. Невитребуваність науки, освіти, великої культури довела творців духовних цінностей до жебрацького існування, руйнуючи при цьому їх професійну і людську достойність, тим самим знищуючи на ціні, рівень розуму і інтелекту. Замість задоволення соціальних, життєвих інтересів і політичних прав людині пропонується задоволення суб’єктивних бажань. Метою програми культурної агресії є руйнації національної державності, яку підтримує і скріплює духовне начало. Арсенал засобів агресивної культурної глобалізації включає сучасні інформаційні технології, монополізацію ринків продукції масової культури (телебачення, кіно, аудіо-відео ринки, видавництва літератури), монополізацію засобів масової інформації, які руйнують національну культуру.

Політична культура – сукупність знань, уявлень, досвіду, політичної діяльності, установлень, що дозволяють суб’єкту ефективно виконувати політичні ролі; політична культура передається від покоління до покоління; вона має не тільки духовні орієнтири, але і матеріальні; її не можна зводити

Воропаєва В.Г., 2013

до орієнтирів, так як головним її виявом є сама політична поведінка людей як концентрований вираз політичної культури та політичного менталітету. Для розмежування різних політичних культур вирішальне значення має відмінність між типами політичної поведінки людей – кінцевими продуктами різних політичних культур. Виокремлюються три найбільш стійких і самих розповсюджених типів культури: конформістський; партикулярний; громадянський.

Конформістський тип політичної культури характеризується орієнтацією людини на державу як джерело прав і благ, підданим якого він себе вважає. Такою була поведінка більшості громадян СРСР, а зараз Куби, КНДР, Ірану, Сирії, Лівії і багатьох інших країн. Для партикулярного типу політичної культури характерна орієнтація політичної поведінки людини на позиції тієї чи іншої частини суспільства – етносу, класу, спільноти, організації будь-якого типу, яким людина підкоряє свої інтереси. Такий тип поведінки розповсюджений в Україні і Росії, а також в багатьох країнах Азії, Африки. Громадянський тип політичної поведінки відрізняється від інших орієнтацією людини на свої власні інтереси, виступаючи як партнер співгромадян і держави. Прикладом може слугувати поведінка більшості громадян в США, Франції, Великобританії і багатьох інших країнах. Мабуть нема жодного суспільства, в якому б переваги мав єдиний тип політичної культури, так як на другому плані можна знайти і інші: у США, Франції, Німеччині переваги має громадянський тип політичної культури, але можна зустріти – конформістський і партикулярний тип політичної поведінки. Саме тип поведінки є концентрованим виразом відповідної політичної поведінки. Формування нових орієнтирів, політичного менталітету і змін в політичній поведінці, виникнення нової політичної культури – процес складний і довгий. Прикладом може слугувати Україна, Росія, Киргизія, Казахстан і багато інших країн.

Політика (мистецтво управління державою) – сфера людської діяльності, яка здійснює управління суспільством через структури влади; створюючої, підтримуючої чи руйнуючої ці структури. В періоди відносно стабільного функціонування суспільства політика реалізується через взаємодію різних соціальних груп і їх інтересів, в періоди критичні і перехідні політика є сферою боротьби за владу і її перерозподіл в суспільстві. Політика може бути направлена на будь-яку сферу діяльності суспільства, особливо, якщо ця влада розглядається як інструмент влади. Розпочинаючи з Арістотеля, політику поєднують з діяльністю держави. На думку О.С. Панаріна, політика є різновид ризиковий (не гарантований) колективної діяльності в сфері владних повноважень, учасники якої намагаються змінити свій статус в суспільстві і перерозподілити сфери впливу в контексті історичних можливостей, які склалися. У будь-якому цивілізованому суспільстві політика має бути підпорядкована “творенню в найбільшій мірі щастя для найбільшої кількості людей” (Є. Бентам), утвердженню в людських взаємовідносинах загальної справедливості. Орієнтуючись на цей принцип справедливості – політика постійно

Онтологічні засади культури як найвищої загальнолюдської цінності буття

спрямовує творчий потенціал особистостей, колективів, класів, соціальних груп, їх помисли і дії у повному напрямі – “як повинно бути”. Філософія політики – це наука про найбільш загальні засади і можливості політики, про співвідношення в ній об’єктивного і суб’єктивного, закономірного і випадкового, раціонального і нераціонального, сушого і належного. Філософія політики являє собою спосіб дослідження динамічної природи сучасного суспільства, взятої в одному її відносно автономному вимірі – політичному. В задачу філософії політики входить виявлення глибинних біоантропологічних, соціокультурних, традиційних, психологічних і інших проблем політичних феноменів. Поскільки центральним суб’єктом політики є людина, а людська діяльність тісно пов’язана з вибором і цілепокладанням, то велике місце в філософії політики займають цінності і ідеали, політична етика і культура [4].

Головна мета політичної онтології – реабілітувати світ політики, її буттєвий статус, який вона втратила в марксистському вченні. Гуманізувати політику – значить реабілітувати принцип множини її суб’єктів; признати законність інтересів усіх соціальних груп, страт, класів. Адаже, плюралізм, який лежить в основі громадянського суспільства і правової держави надає кожній людині вільний вибір шляхів самореалізації.

Політика – це сфера, де здійснюється виробництво і відтворення соціальних зв’язків в умовах соціальних відмінностей і протилежностей, які є не що інше, як відмінність інтересів людей, соціальних спільностей, держав – тощо. Без розуміння інтересу неможливо перейти до усвідомлення реального змісту політичних явищ і процесів. Інтерес – феномен людський, який грає виключно важливу роль в життєдіяльності людини. Інтерес визначає зміст потреб, здатних їх задовольнити. Зрозуміти поведінку людей в суспільному житті можливо лише в контексті необхідності задоволення ним своїх потреб.

Центральне місце в політиці займає проблема влади. Політична влада є спосіб встановлення регулювання суспільних відносин шляхом централізації функції примусу. Енергія примусу в суспільстві є константа постійна: в період послаблення влади вона набуває дифузний характер, розповсюджуючись неконтрольованим чином, а в період її укріплення вона концентрується в руках держави, стаючи її монополією. Поскільки примус виступає в двох основних формах: дифузійним і централізованим, то знаходження гарантій проти примусу як важливої політичної задачі. Гарантією від стихійного (дифузного) примусу виступає держава; гарантією від державного примусу – зловживання владою слугує правовий конституційний порядок, що включає невідчуженість прав людини. В перехідні історичні епохи оголяється ще одна сторона політики – її силова домінанта. В політиці, по-справжньому все вирішується співвідношенням сил. Тут криється джерело багатьох непорозумінь. Раціоналістично орієнтована свідомість шукає в політиці смисл і доцільність, реалізують себе суб’єкти, за якими стоїть реальна сила. В політиці приймаються до уваги лише ті інтереси і позиції, які достатньо організовані, впливові, щоб успішно

лобіювати на свою користь [5].

Політику слід розуміти в двох смислах, - широкому і вузькому. В широкому смислі політика з'являється разом із зародженням цивілізації, яка характеризується такими ознаками, як наявність професійної системи централізованого управління, створення державою, територіальної організації замість родоплеменних утворень. Словом, політика пов'язана з появою публічної влади, управлінських зв'язків. У вузькому смислі політика виступає як змагання різних групових інтересів і суперництво за владу при наявності вільного виборця і єдиних конституційних правових "правил гри". В такому вузькому смислі політика виникає порівняно недавно – в епоху зародження парламентської демократії в Європі (XVII – XVIII ст.) і обмежена певним ареалом – просторово вестернізованих країн і режимів, які переживають період політичної модернізації. Такого роду політика передбачає 4 необхідних умови: 1) наявність суспільних груп з несумісними інтересами; 2) усвідомлення специфіки групових інтересів через посередництво гласності – вільного волевиявлення громадян і груп, зокрема, з допомогою незалежних засобів масової інформації; 3) політичний плюралізм; 4) гарантії прав політичної меншості. Політика (в вузькому смислі) є підпорядкований конституційно-правовим нормам процес суперництва різних соціальних груп в сфері перерозподілу влади і системи прийняття загальнонаціональних рішень. Виявити політику – це вивчити процеси ризикової (негарантованої) діяльності, через посередництво якої люди змінюють свою долю і статус в суспільстві, шляхом перерозподілу сфер соціального впливу. Тому політика виступає органом пізнання і перетворення дійсності.

Поняття того, що виступає онтологічною умовою людського буття; це знаходження найбільших можливостей у закритому просторі, без яких взагалі неможливе людське існування. Портрет внутрішньої свободи описує мету і вищу цінність людини, які адекватні смисловим факторам буття. Як іманентна сутність людини, свобода є високою духовною цінністю і необхідною умовою здоров'я нації, яка націлена на своє самостановлення. Свобода - це першооснова і універсальний фактор соціального, економічного, політичного і духовного прогресу, онтологічна умова становлення творчих і розвинених особистостей. Свобода як внутрішня сутність людини і її висока духовна ціль є іманентною умовою людської екзистенції, змістом соціокультурних відносин між людьми, які відкривають простір для самореалізації і самоактуалізації людини. Тому свобода завжди конкретна і залежить тільки від суб'єкта, являє собою онтологічну умову для самовизначення особистості у всіх вирішальних сферах життєдіяльності. Свобода це автономність і незалежність людини від інших; спонтанна активність особи, виявлення її унікальності і неповторності. Сутність людини знаходиться саме в свободі, без неї взагалі неможливе існування як окремої людини, так і самого суспільства. Як загальноцивілізаційний фактор і транскультурний феномен, свобода є соціальним архетипом, колективним несвідомим. Пошуки свободи, визволення людини від будь-яких форм

Онтологічні засади культури як найвищої загальнолюдської цінності буття

пригнічення, які виходять за межі природної необхідності самозбереження, є надзвичайно великим завоюванням в історії суспільства [6].

Портрет внутрішньої свободи - це психологічна умова людського існування, внутрішнього духовного життя людини, вона відтворює активне відношення індивіда до світу і виявлення її місця в світі; це проблема самої екзистенції, активний і діяльний процес по запереченню рабської необхідності. Тому тільки за умов внутрішньої свободи можна реалізувати всю складність буття людини і її дійсну суть. Свобода - це реально ощутима і самодостатня цінність, в якій знайшли своє відображення принципи влаштування світу, демократії, свободи від зовнішніх обставин, які сковують безпосередність самого життя; це бажання і вміння бути собою. Свобода - це соціальний архетип, умова, мета і засіб культури, без якої взагалі неможливе людське існування. Свобода це вільно виражена самодіяльність людини згідно з поняттями про честь, совість, творчість, справедливість, солідарність, людську достойність. Свобода включає такі дії, як вибір, мета, воля, ціль, цінність, активність, спонтанність, мотивація, автономність, незалежність. Свобода як найвища цінність людини має зв'язок з феноменами самостановлення, самодетермінації, самоактуалізації. Зміст категорії "свободи" виступає в якості критерія співвідношення людини з потребами, інтересами, діяльністю. Тому свобода пов'язана з якісним вибором особи, з універсальним світом гармонії істини, добра, краси, справедливості; вона пов'язується з свободою думки і віри, які складають субстанційний зміст ноосфери, сфери кооеволюції розуму і природи. Свобода - це досягнення цілей, вона має безпосереднє відношення до процесів цілепокладання і діяльного відношення до світу. Базовими цінностями свободи є повага до внутрішнього світу людини, невід'ємність від моральної відповідальності і людської солідарності. Ще в античній філософії свобода сприймалася як проблема діяльного відношення до світу і самовизначення особистості; Демокрит відмічав, що свобода однієї людини пов'язана із свободою всього суспільства. Критерієм свободи є активна участь індивіда у визначенні своєї долі, в реалізації своїх здібностей. Свобода продує умови, вільні від рабської залежності, від зовнішніх обставин, які сковують безпосередність самого життя, сприяють розкриттю її активності і діяльності. Тому завдяки свободі здійснюється відродження і поновлення власне людського існування; це всезагальна умова буття людини, форма її самовизначення і самостановлення, досягнення своєї щасливої долі. Свобода має визначення не тільки з правового погляду, але і як принцип самовизначення особистості.

В історії філософської і суспільно-політичної думки уявлення про культуру і свідомість постійно змінювалися: до неї зверталися Перікл і Сартр, Камю і Фромм, Кафка і Спіноза, К'єркегор і Гегель, Шопенгауер і Бердяєв, Маркс і Юркевич. Вони ставили питання про природу реальності, людську природу, історію людства, руху культури і історичної свідомості. Для всієї західної філософії свобода була найбільш дискусійною проблемою і "життєвим нервом". Найбільш актуальною є аксіологічна характеристика

культури, тобто розуміння її як реальної і самодостатньої цінності. Розуміння культури як соціального архетипу орієнтоване на досягнення її не тільки як процесу усвідомлення необхідності, адаптації до неї, але і як активного і діяльнісного процесу переборювання цієї необхідності. Тільки в умовах внутрішньої внутрішньої свободи і культури людина може реалізувати проблемність буття, її дійсну сутність. Умовою внутрішньої свободи, на думку М.Бердяєва, є її зв'язок з універсальним світом гармонії. Згідно з П.Струве, свобода є умовою, метою і засібом культури. Н.Боббіо запровадив дві інтерпретації свободи: перша означає право людини не бути забов'язаною здійснювати певну дію. Це означає резервованій за індивідом простір, який не може бути зайнятий ні іншими об'єктами, ні державою ("заперечення свободи") [7].

Свобода означає обов'язок людей підкорятися законам, у розробці яких вони самі беруть участь ("позитивна свобода"). Філософія свободи, пріоритету людської особистості, її самоцінності набула значного розвитку у ліберальній соціально-філософській і політичній думці (Дж.Локк, Ш.-Л. Монтеस्क'є). Забезпеченню свободи в політологічному контексті повинно слугувати забезпечення протидії різних гілок влади. Лібералізм керується принципами демократії, правової держави і громадянського суспільства, самореалізації особистості, її свободи і незалежності. Спрощено-матеріалістичне розуміння свободи пов'язує її тільки з необхідністю, навіть пізною, фактично позбавляє людину свободи. Свобода - це свобода волі, це воля, яка в своїй суті вільна; це те, коли ніхто тебе не заставить робити того, чого ти не хочеш. Звичайно, що свобода часто вступає з протиріччями самого життя, елементарними його нормами, обертається вседозволеністю. Свобода завжди конкретна, нема абсолютної "свободи від". Так звана "негативна свобода" це умова "позитивної свободи", її взаємопереходів і взаємовпливів, свободи для творчої праці, творчої наснаги, здійснення творчого призначення, розквіту талантів особистості.

Свобода - це творчість, творіння раніше не бувшого. Дійсна свобода виявляється не тоді, коли людина повинна вибирати, а тоді, коли вона вже зробила свій вибір. Свобода є внутрішня творча енергія людини. Через свободу людина може творити нове життя суспільства і світу. Творчість є визволення від рабства цього світу. Свобода і творчість говорять про те, що людина не тільки природна істота, але і зверхприродна. Людина - вільний, зверхприродний дух, мікрокосм. Дійсна свобода є, перш за все, творчість. Саме дух визначає "Я", стан активності, який визначає семантичне поле культури індивіда. Тим більше, що сьогодні з'явилася нова духовна ситуація, яка свідчить, що країна виходить із стану безголося, німоти і глухоти. Поняття свободи як реалізації особистості, долання відчужених природних і соціальних сил дає чималий імпульс для осмислення світу як простору для проблемного буття людини, переходу до "позитивної свободи", яка створює і формує людину. Ідеал свободи є глибоко вкоріненим в людську природу, він спонукає людину на найрішучі вчинки. Мова духовності - це мова тих універсальній культури, базисною основою яких виступають такі відносини, Онтологічні засади культури як найвищої загальнолюдської цінності буття

які сприяють формуванню духовного процесу життя людини взагалі. Свобода як вища цінність людини є субстанційним змістом тих соціокультурних відносин між людьми, котрі відкривають простір задля подолання відчужених форм життєдіяльності людини і власного самоствердження.

Через свободу, творчість і відповідальність людина здатна оволодіти умовами свого буття [8].

Свобода – це визначення людиною своїх позицій, орієнтирів свого життя і діяльності, здатність людини розпоряджатися своїми власними силами, своєю діяльністю, володіти засобами свого самостійного життя. Свобода - онтологічна умова здатності людини до своєї поведінки, яка співзвучна з самостійністю, умінням освоювати всі форми буття. Свобода - це царица практичної діяльності, оволодіння засобами індивідуального буття. Свобода це царица розуму, людської достоїнності, тому що вільну людину характеризують вселюдські цінності, які зумовлюють можливість розвитку людини як родової істоти, так і особистості. Кінець ХХ століття визначається роздумами про підвищення національної свідомості у значної маси планети. Розпад багатонаціональних держав на суверенні держави вказує на посилення процесу національно-духовного відродження. Історія свідчить, що денационалізація не може бути довготривкою, а зростання національної свідомості народу вимагає своєї суверенізації і зачіпає відродження духовної культури, смисл цілісного духовного саморозвитку нації. Розпад поліетнічних утворень під тиском національної ідеї набуває світового значення, що значною мірою впливає і на формування духовних цінностей. Відродження духовності української культури – своєрідна реакція на існуючі соціально-політичні несправедливості, які накопичувалися роками стосовно колоніальних народів та етнічних груп в багатонаціональних державах, а також деетнізацію специфіки окремих спільнот, що пов'язано з процесами урбанізації, розповсюдженням масової культури. Інакше кажучи, етнічність є захисною реакцією на нівелювання матеріальної і духовної відмінності народів на сучасному етапі цивілізаційного розвитку. Незважаючи на постійно зростаючу потребу у визначенні пріоритетності загальнолюдських цінностей, мононаціональність на рівні державності продовжує збуджуватись етнічністю, яка не хоче самоліквідуватися, розчинившись в універсалізмі [9].

Духовне життя українського народу – це система уявлень, цінностей і ідей, концепцій, шкіл, програм, принципів, моральних і правових норм, культурних смислів, естетичних дискурсів, релігійних поглядів, ідеалів, філософських зразків любові до мудрості, народної культури, які утворювалися і розвивалися з часів заснування Київської Русі і розвивалися на протязі тисячолітньої історії, стверджуючи прогерсивний розвиток українського народу. Мова духовності – це сова морально-емоційних універсалій культури, які своєрідно передпосилаються формуванню духовного процесу, сприяють подоланню розриву між високою і масовою культурою, сприяють утвердженню принципу соборності різних культурних

смислів і сфер життєдіяльності, формуванню такого дискурсу духовності, який причетний до пошуків істини, добра, краси, справедливості. Національне відродження українського народу ставиться в контексті історичного розвитку людства і має відповісти на питання “Хто я”, “Що я можу?”, “На що я можу надіятись”, а також “Що ми?”, “Чий сини?”, “Яких батьків?”. Тут підкреслюється, що знання свого родовіду, історичних та культурних надбань предків необхідні не лише для формування національної свідомості, але й піднесення національної гідності, використання кращих традицій в етнонаціональній практиці сьогодення. Українська культура суперечливо поєднує вселюдські, національні, класові та групові, індивідуальні цінності та прояви різних субкультур, що відображають складний і драматичний шлях історичного розвитку українського народу, його спілкування з іншими народами.

Духовні цінності виконують у людському бутті кілька функцій. Вони виступають, як: 1) форма утримання й закріплення споріднених смислів; 2) “поля взаємності”, ґрунт для розгортання певного світу; 3) підвалини, засади для розгортання певного світу; 4) “мотиви мотивів”, смислове обґрунтування цілей діяльності; 5) життєві та історичні орієнтири; 6) певні зразки, канони смислоутворення. Духовні цінності є основою вибору суб’єктом цілей, засобів, результатів та умов діяльності, що відповідають на питання: “В ім’я чого здійснюється дана діяльність?”. Спрямованість суб’єкта і його діяльності на певну цінність називається ціннісною орієнтацією. Духовні цінності як складне утворення трансформуються через ланцюг різних станів духу і реалізуються в процесі духовної діяльності людини. Етнічна культура як вираз духовності українського народу являє собою сукупність створених і створюваних народом певною етнічною спільністю в процесі суспільно-історичної практики матеріальних та духовних цінностей, що характеризують історично досягнутий ступінь його розвитку. Етнічна культура – це продукт, результат життєдіяльності народу, а з іншого, - сама життєдіяльність, що здійснюється в конкретно-історичному середовищі. Кінець ХХ століття став для багатьох народів Європи шляхом національного поступу, спрямованого на задоволення національних потреб, реалізацію самовизначення нації, етнічних груп та особи, їх інтересів і потенцій, задоволення національних інтересів, реалізація людської правди, поступ до загально-людського.

Українська культура у своєму багатовіковому розвитку на перехресті доріг із Сходу на Захід досягала значних висот: її ціннісними установками завжди була повага до людської гідності, гуманізм, орієнтація на чесну, добросовісну працю, соціальна справедливість, осмислений, сповнений високого почуття патріотизм, поєднаний із загальнолюдською широтою поглядів. Сильною стороною моральних рис українського народу є те, що незважаючи на всі негаразди, він зумів пронести через всю свою історію – цивілізоване, добросусідське ставлення до представників інших народів і етносів; духовна культура є невичерпаним джерелом його моральних, інтелектуальних, творчих сил; парадигматично визначає і спрямовує Онтологічні засади культури як найвищої загальнолюдської цінності буття

сучасний пошук проектів нових філософсько-політологічних засад національного розвитку України. Духовні цінності українського народу виступають як форми утримання й закріплення споріднених смислів, звідси їх скеровуюча й упорядковуюча роль у людському бутті. “Бути людиною означає бути зверненою до смислу й цінностей, що вимагають реалізації (В. Франкл). Національні цінності, концентруючи в собі споріднені смисли, виступають ґрунтом для інтеграції індивідуальних інтересів і прагнень для сполучення індивідуальних людських світів атономної індивідуальності. Так, засадовими цінностями для українського козацтва була православна віра, воля, батьківщина, вірність товариству. Саме вони визначили здебільшого спосіб життя й культуру низового козацтва, що відчутно вплинули на становлення національного характеру й культуру українців. Цінностями, на яких установлювався життєвий світ протестантів Західної і Центральної Європи, а потім в США, були сумлінна праця як головне життєве призначення, - безумовна чесність у ділових стосунках, заощадливість і відповідальне ставлення до свого та чужого майна. Адже, кожний світ – це деяка виокремлена цілісна реальність, а цілісність має бути мірою самозавершеною, сприяти вимозі подальшого “олюднення”. Але справжнім справді універсальним механізмом ствердження людських цінностей є культура взагалі і національна, зокрема, так як людина живе в певній системі координат. Дух українського народу включає форми й способи закріплення, передачі, обґрунтування й утілення людських цінностей (благо, життя, краса, істина, добро, свобода, творчість, користь, правда, святість, співпричетність, традиція, мудрість). Система цінностей складає смисловий каркас культури, який передбачає усування загрози її знецінення й обайдуження. Культура дає цінностям понадситуаційний вихід у буття й тим самим відкриває для них можливість творити нові ситуації й нові події, онтологічні передумови “буття людини в культурі”. Незважаючи на те, що всі цінності укорінені в людському досвіді, вони все ж вимагають від людей певних зусиль для їх підтримання й поширення [10].

Висновки

Головними способами обґрунтування цінностей є національна культура, свідомість, національна ідея, національне відродження духовних цінностей. Національна культура – це суттєва всезагальність, яка повертає реальному процесу життєдіяльності ті ідеали, які вироблялися протягом всієї попередньої історії людства; це здатність і навіть призначення культури бути універсальним способом вияву, здійснення і творення смислів. Тому і національна культура, виконуючи людинотворчу функцію, є водночас первинною та остаточною інстанцією для всіх притаманних людині конкретних способів смислоутвердження. Національна культура є мірою глибини і правдивості, виступає як сила людського розуму на відміну від природного і як певний шабель здійснення людського в людині. Духовні цінності українського народу – це реальні здобутки на шляху історичного прогресу, об’єктивний смисловий ґрунт колективного буття й діяльності, духовного самоствердження людини.

Список використаної літератури:

1. Базалук О.А. Сущность человеческой жизни / Олег Александрович Базалук.- К.: Наукова думка, 2002.- 270 с.
2. Воронкова В.Г. Філософія глобалізації: соціоантропологічні, соціоекономічні та соціокультурні виміри. Монографія.- Запоріжжя: Видавництво ЗДІА, 2010.- 272 с.
3. Бергер П. Социальное конструирование реальности: Трактат по социологии знания / П.Бергер, Т.Лукман; [пер. с англ. Е.Руткевич].- М.: Медиум, 1995.- 322
- 4.Пеньков В.Ф. Политический процесс и политическая культура / В.Ф.Пеньков. - М.: Издательский дом NOTA BENE, 2000. – с.19.
5. Кайбушев А.Д. Политическая культура и политическая этика со-временных российских элит / А.Д.Кайбушев // Вопросы элитологии. Т. 3. 2006. -222с.
6. Воловик В.І. Соціальна філософія: Монографія / В.І.Воловик, М.А.Лепський, Т.І.Бутченко, О.В.Краснокутський.- Запоріжжя: Просвіта, 2011.- 376с.
- 7.Горський В. С. Україна на порозі планетарної цивілізації / В. С. Горський // Практична філософія. – 2001. – № 2. – С. 214–220.
8. Зенгер Х. Стратегемы. О китайском искусстве жить и выживать [в 2-х т.] / Харро фон Зенгер; [пер. з немец. А. В. Дыбо, А. Д.Гарькавый]. – М.: Изд-во Эксмо, 2004. – 512 с; 1024 с.
9. Бауман Зигмунт. Индивидуализированное общество / З.Бауман; [пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева]. – М.: Логос, 2005. – 390с.
10. Постмодернизм и культура: Материалы «круглого стола» // Вопросы философии.–1993. – № 3. – С. 16.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Bazaluk O.A. The essence of human life / Oleg Bazaluk. - Kiev: Naukova Dumka, 2002. - 270 p.
- 2.Voronkova V.G. Philosophy of globalization: socio anthropological, socio-economic and socio-cultural dimensions. Monograph. - Zaporozhye: DIG Publishing, 2010. - 272 p.
- 3.Berger P. The Social Construction of Reality: A Treatise on the sociology of knowledge / Berger, T.Lukman, [Translated from English E.Rutkevich]. - M.: Medium, 1995. – 322 p.
- 4.Penkov VF The political process and political culture / V.F.Penkov. - Moscow: Publishing House NOTA BENE, 2000. - P.19.
5. Kaybushev AD Political Culture and Political Ethics of the modern Russian elite / A.D.Kaybushev // Questions elitology. Т. 3. 2006. -222p.
6. Volovik VI Social Philosophy Monograph / V.I.Volovyk, M.A.Lepskyuy, T.I.Butchenko, O.V.Krasnokutskyuy. - Zaporozhye: Education, 2011. – 376
7. Gorskyi V.S. Ukraine na porozi planetarnoi tsivilizatsii [Ukraine is on the threshold of planetary civilization] / V.S. Gorskyi. – Praktychna filosofia. – 2001. – № 2. – S. 214-220.
8. Zenger H. Stratagemy. O kitayskom iskyssvtve gyty i vygyvaty [Stratagem. About the Chinese art to live and survive]. – М.: Eksmo, 2004. – 512 s.
9. Bauman Zigmynt. Individyalizirovannoe obshestvo [Individualized society] / Z. Bauman. – М.: Logos, 2005. – 390 s.
10. Postmodernizm i kylytra [Post-modernism and culture]: «Materialy kryglogo stola» // Voprosy filosofii. – 1993. – № 3. – S. 16.

В.Г. ВОРОПАЕВА

Кировоградская летная академия Национального авиационного университета,
Кировоград

E-mail: kafedra09@i.ua

**ОНТОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ КАК ВЫСШЕЙ
ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКОЙ ЦЕННОСТИ БЫТИЯ**

В статье дается анализ онтологических основани й культуры как высшей ценности бытия; отмечается, что культура – это исторически определенный уровень развития общества и человека, который выражается в типах и формах организации жизни и деятельности людей, а также созданных ими материальных и духовных ценност ей; раскрывается сущность глобальных культурных трансформаций, которые поставлены на службу субъективной экономической глобализации; выделяются три наиболее стойких и самых распространенных типов политической культуры: конформистский; партикулярный; гражданский; как общецивилизационный фактор и траскультурный феномен выделяется свобода, которая есть социальным архетипом и коллективным несознательным, нацеленным на становление личности как целостного существа.

Ключевые слова: онтология, культура, политическая культура, общецивилизационный феномен, транскультурный феномен, свобода, становление личности, целостность личности

V. VOROPAEVA

Kirovograd aeronautics Academy of National aviation University, Kirovograd

E-mail: kafedra09@i.ua

ONTOLOGICAL FOUNDATIONS OF HUMAN CULTURE AS THE HIGHEST VALUES BEING

This paper provides an analysis of the ontological foundations of culture as the highest value of life, observed that culture - is historically certain level of society and man, expressed in the types and forms of life and activity of people and they create material and spiritual values, reveals the essence of global cultural transformations that are at the service of subjective economic globalization. The purpose of the article: the paradigm of culture as a form of general civilization and transhistorical phenomenon, emerging in the global transformation of humanity and establish its conceptual and categorical apparatus. Distinguishes three most stable and the most common types of political culture: conformist; particular, civic, as general civilized factor and trans-cultural phenomenon singled out freedom, which is a social archetypes and the collective unconscious, aimed at self development man as an integrated being.

In the context of the logical-epistemological and ontological combination of two opposing concepts - objective and subjective - introduces the concept of "mesoreality" that helps identify both objectivity and pure subjectivity. Mesoreality transcends fragments objective reality, which reveals the ontological conditions of existence, and subjective reality which produces conditions for the existence of the individual. Genesis - that is all that really exists is material phenomena and social processes, creative acts that occur in the mind. It is noted that the present culture becomes a key issue, an integral part of globalization. Globalized space is constantly expanding and is a conglomerate of different, specialized centers. These centers, for example, are: religious centers - Vatican (Catholicism), Mecca (Islamic world), the U.S. (science, technology, popular culture). Cultural globalization is developing in the following areas: 1) hybridization civilized cultural values based on equal dialogue, mutual influence, the formation of cultural homogeneity, 2) the script "cultural dump" spread of western culture of poor quality.

The aim of globalization of culture lies in the formation of "economic man", "world citizen" instead of spiritual identity and patriot of his country. The main goal of political ontology - to rehabilitate the world of politics, its existential status, which it lost in the Marxist doctrine. Humanize politics - so rehabilitate the principle of plurality of subjects, recognize the legitimacy of the interests of all social groups, strata and classes. Indeed, pluralism, which is the basis of civil society and the rule of law gives everyone free choice of ways to self-realization. Portrait reveals inner freedom, which describes the purpose and the highest value of a person that are relevant semantic factors being. As the inherent nature of man, freedom is the highest spiritual value and a necessary condition for the nation's health, which focuses on his independent of personality. Freedom - is primordial and universal factor of social, economic,

political and spiritual progress ontological condition for creative and advanced individuals. Portrait of inner freedom - a psychological condition of human existence, the inner spiritual life, it plays an active relationship of the individual to the world and identify its place in the world, it is a problem of ekzistentsiyi, active and activity-process for denial of slave needed. The main methods of study values is national culture, consciousness, national idea, a national revival of spiritual values. Determined by analysis of that national culture - is essential universality, which returns the real life process of the ideals that were made during the entire previous history of humanity, and even the ability to be versatile destination culture method expression, the implementation and creation of meaning.

Key words: ontology, culture, political culture, general civilized phenomenon, the phenomenon of trans, freedom, independent of personality, integrity of the person

Стаття надійшла до редколегії 22.05.13

Прийнята до друку 27.05.13

Рецензент: к.ф.н., доц. Макушинська Г.П.